

АНОТАЦІЯ

Данильченко П. Ю. Кримінальний радикалізм в установах виконання покарань: кримінологічні засади протидії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2023.

Дисертація присвячена розробці кримінологічних засад протидії кримінальному радикалізму в установах виконання покарань на основі комплексної його кримінологічної характеристики, опису і пояснення стану, особливостей детермінаційного комплексу, напрямів і заходів обструкції. Визначено сутність та сформовано поняття радикалізму як соціальної практики відмежування та опозиціонування, яка виходить із заперечення наявного порядку (правового, політичного, економічного, морального тощо) та установки на зміну засновків суспільного співжиття, що реалізується через умовно інтенсивну активність щодо конструювання альтернативного порядку і його діяльнісну або символічну онтологізацію (вузьке бачення радикалізму); як антропологічно постійного прояву боротьби зі соціальною ентропією через невдоволення культурою, феномен цілеспрямованого, провокованого й конструйованого вивільнення соціальної енергії у напрямі суттєвих змін (відміни) культури на підставі передзаданого (установочного) мислення (широке бачення радикалізму). В індивідуальному вимірі радикалізм запропоновано розуміти як акт діалогічного існування у соціально-бунтівній формі, що переживається в особистісній установці на боротьбу, проявлену у контекстуально зумовленому, маніфестуючому максимальному згущенні волі до зміни самого цього контексту і реалізації проєкту свого майбутнього.

Здійснено класифікацію радикалізму, надано опис і пояснення його видів. За домінуючою екзистенцією (кримінологічно-екзистенціальний підхід) виділено та охарактеризовано 9 його видів: самоактуалізаційний, мегалотимний, ізотимний, солідаризаційний, танатофобний, ресентиментарний, свободо-центруючий, свободо-елімінуючий та ігровий.

В залежності від домінуючої у радикальному акті установки виділено та охарактеризовано радикалізм буттєвий (акціоністський) та привласнюючий (експансіоністський). В залежності від ступеня раціональності мотивування радикальних дій – раціонально-ідеологічний та невротичний. За критерієм часоорієнтування – ретроградний (реакційний, консервативний) та футурорадикалізм. В залежності від соціально-рольової спрямованості та функціональної приналежності радикала в системі соціальної діяльності – соціально-паразитичний та соціально-домінантний. За критерієм тієї ідеології, що покладається в основу обґрунтування радикальних дій, відповідного цілепокладання – радикалізм релігійний, світсько-політичний, побутовий, кримінально-субкультурний.

Охарактеризовано феномен кримінального радикалізму в установах виконання покарань. Виділено два функціональні блоки кримінального радикалізму серед ув'язнених: 1) ендогенний, спрямований на зміну комунікативних параметрів середовища засуджених (протягом 2016–2022 рр. зареєстровано 8 умисних вбивств, 22 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 51 випадок встановлення або поширення злочинного впливу); 2) екзогенний, спрямований проти адміністрації установ виконання покарань (ст. ст. 147, 258, 294, 342, 345, 348, 349, 391, 392 КК України); на прояви екзогенного кримінального радикалізму припадає 22,5 % від загальної кількості зареєстрованих випадків злісної непокори (ст. 391 КК України), 50 % погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів (с. 345 КК України) та опору (ст. 342 КК України), 100 % – решта категорій.

Встановлено, що близько 80 % умисних вбивств серед засуджених вчиняються з використанням холодної зброї або предметів, спеціально

пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень; 20 % – через завдання численних ударів руками та ногами (більш ніж 95 % таких випадків – групове побиття); 95,6 % – у робочі дні; 88,5 % – у житлових зонах, 8 % – у виробничих зонах, 3,5 % – у ДІЗО і ПКТ; 9 з 10 осіб злочинців перебували на профілактичних обліках як злісні порушники режиму у виправних колоніях. Удосконалено кримінологічне розуміння природи бунтів у виправних колоніях, які характеризуються підвищеною суспільною небезпечністю, здатністю не лише дестабілізувати ситуацію в установі виконання покарань, а й суспільно-політичну ситуацію в регіоні держави або в цілій країні; за 6 років (2016–2021 р.) зареєстровано 23 бунти різного масштабу та інтенсивності (у 2022 р. сталося ще принаймні 3 бунти).

Встановлено, що радикалізм серед персоналу установ виконання покарань має кримінально-правові межі, визначені складами кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 115, 121, 122, 127, 365 КК України, які вчиняються на службі та щодо ув'язнених. Середньорічне значення перевищення влади або службових повноважень складає 7–8 злочинів щороку; з них насильницьких – 5–6 злочинів; протягом 2016–2022 р. зареєстровано 65 фактів катувань (ст. 127 КК України); близько 50 % катувань та насильницького перевищення влади в установах виконання покарань є латентними.

Здійснено кримінологічну типологію кримінальних правопорушників-радикалів в установі виконання покарань, внаслідок чого на підставі 7 критеріїв виділено 24 типи з відповідними підтипами радикалів серед засуджених, а також за 2 критеріями – 5 типів радикалів серед персоналу установ виконання покарань.

Виявлено, надано опис та пояснення факторам детермінації кримінального радикалізму в установах виконання покарань. До культурно-психологічних факторів кримінального радикалізму серед засуджених до позбавлення волі, віднесено: 1) ціннісно-світоглядні елементи кримінальної та тюремної субкультури; 2) стратифікаційно-нормативні елементи

кримінальної та тюремної субкультури; 3) призонізацію; 4) деперсоналізацію засуджених; 5) професійну деформацію персоналу установ виконання покарань. До організаційно-управлінських – такі: 1) низька якість соціально-психологічної роботи із засудженими; 2) недоліки в кадровій політиці Державної кримінально-виконавчої служби України; 3) низька престижність праці в установах виконання покарань; 4) недостатня ефективність управління в сфері розміщення засуджених за установами виконання покарань; 5) формалізм та низька якість діагностики й розподілу засуджених при їх надходженні до виправних колоній; 6) помилки під час комплектування груп засуджених; 7) хронічне й значне недофінансування статей видатків на поліпшення умов утримання засуджених тощо.

Серед факторів кримінального радикалізму серед персоналу установ виконання покарань виділено та охарактеризовано такі: 1) необґрунтовано широка дискреція у повноваженнях адміністрації установ виконання покарань, преюдиційна конструкція об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 391 КК України; 2) професійна деформація персоналу установ виконання покарань; 3) практики дегуманізації та деперсоналізації засуджених; 4) закритість систем виконання покарань до ефективного зовнішнього контролю, зокрема неурядового; 5) стійкість практик кругової поруки, розвинена корпоративна культура мовчання, організаційно-правова залежність медичних служб виправних

Розроблено рекомендації та пропозиції щодо удосконалення системи протидії кримінальному радикалізму серед засуджених в установах виконання покарань. Стратегічними напрямками цієї діяльності запропоновано визнати: освітньо-просвітницький, культурно-конкуруючий, соціально-інклюзивний, перехід від колоніальної до тюремної системи виконання покарань, правотворчий напрям (запровадження кримінологічної експертизи, науково обґрунтована декриміналізація та депеналізація діянь), судовий та правоохоронний напрям; охарактеризовано заходи профілактики, запобігання та припинення кримінально-радикальних проявів; наголошено на

важливості удосконалення системи оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення засудженими.

Запропонувати та обґрунтовано рекомендації і пропозиції щодо удосконалення системи протидії кримінальному радикалізму серед персоналу установ виконання покарань. Охарактеризовано: 1) заходи профілактики: повномасштабна імплементація та інституціональна розбудова механізму реалізації міжнародних стандартів поводження із ув'язненими; впровадження систем моніторингу комунікації засуджених із персоналом установ виконання покарань; організаційно-правове, структурне відокремлення медико-санітарної служби установ виконання покарань; запуск кримінологічного експерименту із функціонуванням приватних установ виконання покарань тощо; 2) заходи запобігання: удосконалення механізму громадського контролю; удосконалення інструментів оперативно-розшукового запобігання та ін.; 3) заходи припинення: налагодження ефективних механізмів та відкритих можливостей повідомлення засудженими про катування або інше нелюдське поводження з ними з боку персоналу, отримання адекватної та вчасної правової і медичної допомоги; удосконалення процедур розгляду звернень, скарг засуджених на неналежне поводження, факти катування, застосування іншого насильства з боку персоналу установ виконання покарань тощо; 4) посткримінальна профілактика.

Ключові слова: установа виконання покарань, кримінальний радикалізм, засуджені, позбавлення волі, насильство, погроза, непокора, катування, кримінально-виконавче законодавство, протидія злочинності, війна, детермінанти, оцінка ризиків, повторне кримінальне правопорушення, безпека, ресоціалізація, пробація, звільнення.

SUMMARY

Danylchenko P. Yu. Criminal radicalism in institutions of execution of punishments: criminological principles of countermeasures. – Qualification scientific work as the manuscript.

Dissertation for candidate of law (Doctor of Philosophy) degree by specialty 12.00.08 – Criminal law and Criminology; Criminal-executive law (081 – Law). – Kharkiv National University of Internal Affairs, 2023.

The dissertation is devoted to the development of criminological principles of combating criminal radicalism in penal institutions on the basis of its comprehensive criminological characteristics, description and explanation of the state, features of the deterministic complex, directions and measures of obstruction. The essence of radicalism is defined and the concept of radicalism is formed as a social practice of separation and opposition, which comes from the denial of the existing order (legal, political, economic, moral, etc.) and the attitude to change the foundations of social coexistence, which is realized through conditionally intensive activity in the construction of an alternative order and its active existence or symbolic ontologization (a narrow vision of radicalism); as an anthropologically permanent manifestation of the struggle against social entropy due to dissatisfaction with culture, the phenomenon of purposeful, provoked and constructed release of social energy in the direction of significant changes (removal) of culture on the basis of predetermined (establishment) thinking (broad vision of radicalism). In the individual dimension, radicalism is proposed to be understood as an act of dialogic existence in a socially-rebellious form, which is experienced in a personal attitude to struggle, manifested in a contextually conditioned, manifesting maximum concentration of the will to change this very context and realize the project of one's future.

A classification of radicalism was carried out, a description and explanation of its types was provided. According to the dominant existence (criminological-existential approach), 9 of its types are distinguished and characterized: self-

actualizing, megalothymic, isothymic, solidarizing, thanatophobic, resentful, free-centered, free-eliminating, and playful.

Depending on the attitude dominant in the radical act, essential (actionist) and appropriating (expansionist) radicalism is distinguished and characterized. Depending on the degree of rationality, the motivation for radical actions is rational-ideological and neurotic. According to the criterion of time orientation – retrograde (reactionary, conservative) and futuro-radicalism. Depending on the socio-role orientation and functional affiliation of the radical in the system of social activity – socially parasitic and socially dominant. According to the criterion of that ideology, which is the basis of the justification of radical actions, the corresponding goal setting – radicalism is religious, secular-political, common, criminal-subcultural.

The phenomenon of criminal radicalism in penal institutions is characterized. Two functional blocks of criminal radicalism among prisoners are singled out: 1) endogenous, aimed at changing the communicative parameters of the convicts' environment (during 2016–2022, 8 intentional murders, 22 intentional grievous bodily harms, 51 cases of establishing or spreading criminal influence were registered); 2) exogenous, directed against the administration of penal institutions (Articles 147, 258, 294, 342, 345, 348, 349, 391, 392 of the Criminal Code of Ukraine); manifestations of exogenous criminal radicalism account for 22,5 % of the total number of registered cases of malicious disobedience (Article 391 of the Criminal Code of Ukraine), 50 % of threats or violence against law enforcement officers (Page 345 of the Criminal Code of Ukraine) and resistance (Article 342 of the Criminal Code of Ukraine), 100 % – the rest of the categories.

It has been established that about 80 % of intentional murders among convicts are committed with the use of cold weapons or objects specially adapted for inflicting bodily harm; 20 % – due to the task of numerous blows with hands and feet (more than 95 % of such cases are group beatings); 95,6 % – on working days; 88.5% – in residential zones, 8 % – in industrial zones, 3.5 % – in punishment rooms for prisoners; 9 out of 10 criminals were on preventive records as malicious

violators of the regime in correctional colonies. Improved criminological understanding of the nature of riots in correctional colonies, which are characterized by increased social danger, the ability not only to destabilize the situation in the institution of execution of punishments, but also the socio-political situation in the region of the state or in the entire country; in 6 years (2016–2021), 23 riots of varying scale and intensity were registered (at least 3 more riots occurred in 2022).

It has been established that radicalism among the staff of penal institutions has criminal-legal limits determined by the composition of criminal offenses provided for in Art. Art. 115, 121, 122, 127, 365 of the Criminal Code of Ukraine, which are committed in the service and in relation to prisoners. The average annual value of abuse of power or official powers is 7-8 crimes every year; 5–6 of them are violent crimes; during 2016–2022, 65 cases of torture were registered (Article 127 of the Criminal Code of Ukraine); about 50 % of torture and violent abuse of power in penal institutions are latent.

A criminological typology of radical criminal offenders in the penal institution was carried out, as a result of which, on the basis of 7 criteria, 24 types with corresponding subtypes of radicals among the convicts were identified, and also according to 2 criteria – 5 types of radicals among the personnel of penal institutions.

Determining factors of criminal radicalism in penal institutions have been identified, described and explained. Cultural and psychological factors of criminal radicalism among those sentenced to imprisonment include: 1) value and worldview elements of criminal and prison subculture; 2) stratification and normative elements of criminal and prison subculture; 3) zoning; 4) depersonalization of convicts; 5) professional; deformation of the staff of penal institutions. The following are organizational and managerial: 1) low quality of social and psychological work with convicts; 2) deficiencies in the personnel policy of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine; 3) low prestige of work in penal institutions; 4) insufficient efficiency of management in the field of

placement of convicts in penal institutions; 5) formalism and low quality of diagnosis and distribution of convicts when they enter correctional colonies; 6) errors during the selection of groups of convicts; 7) chronic and significant underfunding of expenditure items for improving the conditions of detention of convicts, etc.

Among the factors of criminal radicalism among the personnel of penal institutions, the following have been identified and characterized: 1) unreasonably wide discretion in the powers of the administration of penal institutions, prejudicial construction of the objective side of the composition of the crime provided for in Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine; 2) professional deformation of the staff of penal institutions; 3) practices of dehumanization and depersonalization of convicts; 4) inaccessibility of punishment execution systems to effective external control, in particular non-governmental control; 5) sustainability of practices of circular bail, developed corporate culture of silence, organizational and legal dependency of correctional medical services

Recommendations and proposals for improving the system of combating criminal radicalism among convicts in penal institutions have been developed. The strategic directions of this activity are proposed to be recognized as: educational and educational, culturally competitive, socially inclusive, the transition from the colonial to the prison system of execution of punishments, law-making direction (introduction of criminological examination, scientifically based decriminalization and decriminalization of acts), judicial and law enforcement direction; measures to prevent, prevent and stop criminal and radical manifestations are characterized; the importance of improving the risk assessment system of committing repeated criminal offenses by convicts is emphasized.

To propose and justify recommendations and proposals for improving the system of combating criminal radicalism among the personnel of penal institutions. The following are characterized: 1) preventive measures: full-scale implementation and institutional development of the mechanism for implementing international standards for the treatment of prisoners; implementation of systems for monitoring

the communication of convicts with the staff of penal institutions; organizational-legal, structural separation of the medical and sanitary service of penal institutions; launching a criminological experiment with the functioning of private institutions for the execution of punishments, etc.; 2) prevention measures: improvement of the public control mechanism; improvement of the tools of operative and investigative prevention, etc.; 3) termination measures: establishment of effective mechanisms and open opportunities for convicts to report torture or other inhumane treatment of them by staff, receiving adequate and timely legal and medical assistance; improvement of the procedures for consideration of appeals, complaints of convicts about improper treatment, facts of torture, use of other violence by the staff of penal institutions, etc.; 4) post-criminal prevention.

Keywords: penal institution, criminal radicalism, convicts, deprivation of liberty, violence, threat, disobedience, torture, criminal law, crime prevention, war, determinants, risk assessment, recidivism, security, resocialization, probation, release.